

Kitap Eleştirisi

DİSK Tarihi (2.Cilt)

Orkun Saip DURMAZ*

ORCID: 0000-0002-8716-3851

Kitap: Aziz Çelik (Ed.), DİSK Tarihi: Dayanışma-Direnış-Umut 2. Cilt (1975-1980), DİSK Yayınları No: 83, İstanbul, 2022, (920 sayfa), (ISBN: 978-605-73866-1-8).

Birinci cildi 1967-1974 yıllarını kapsayan *DİSK Tarihi*'nin 1975-80 yıllarını konu alan 2.Cildi geçtiğimiz Şubat ayında okuyucusuna ulaştı. “Dayanışma-Direnış-Umut” alt başlığıyla yayımlanan ikinci cildin de, tıpkı ilk cilt gibi, çok sayıda arşivden yararlanılarak yayıma hazırlandığını not ederek başlayalım: Gazete ve dergi taramaları aracılığıyla ulaşılan belgelerin yanında, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) tarafından tasnif edilerek kullanıma açılan DİSK arşivi, yine TÜSTAV bünyesindeki Kemal Sülker ve Nebil Varuy koleksiyonları, Amsterdam merkezli Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE/IISH) arşivleri ile Tarih Vakfı arşivleri bunlar arasında öne çıkanlar. Kitap, bu yönüyle, 1975-1980 yılları arasında özel olarak DİSK, genel olarak ise Türkiye sendikacılığıyla ilgili hemen her gelişmeye -az ya da çok- atıfta bulunan bir başvuru kaynağı niteliğinde. Kaynakça ve dizin ile birlikte dokuz yüz sayfayı aşan bu hacimli çalışmanın gövdesini oluşturan kısım altı yüz sayfanın üzerinde. Kitabın kalan üçte birlik bölümünde ise 1975-1980 yılları arasındaki Genel Merkez çalışmalarının, konfederasyona üye sendikaların ve DİSK çalışanlarının konu edinildiği *Diskografi* kısmı ile bahsi geçen yıllara ilişkin kısa bir kronolojinin, Onur Kurulu ve Genel Kurul kararlarıyla birlikte yer aldığı *DİSK Güncesi* adlı kısım var. Kitapta hem metnin okunurluğunu arttıran hem de tarihsel olayları okuyucunun kafasında adeta canlandıran yoğun ve fakat bir o kadar da nitelikli bir görsel kullanımı olduğunu da belirtelim. *DİSK Tarihi*'nin en dikkat çekici özelliklerinden biri ise on beş yazarlı bir çalışmadan beklenmeyecek kadar dil ve anlatım birliğinin sağlanmış olması.¹ Çok yazarlı ça-

* Dr. Öğr. Üyesi. Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

1 Kitabın ikinci cildine katkıda bulunan yazarlar; Aziz Çelik, Can Kaya, Can Şafak, Deniz Beyazbulut, Ergün İşeri, Fahrettin Engin Erdoğan, Faruk Pekin, Feza Kürkçüoğlu, Kıvanç Eliaçık, Meltem Azdemir, Nuran Gülenç, Necdet Okcan, Selim Mahmutoğlu, Tefik Güneş ve Zeynep Kandaz'dır (s. 3).

lışmalarının çoğunda görülen bu teknik sorunun kitaba sirayet etmediğini söylemek yanlış olmaz. Bunun editoryal bir başarı olduğunu ifade ettikten sonra çalışmanın yöntemiyle ilgili tartışmalara geçebiliriz.

DİSK Tarihi'nin ikinci cildi, kitabın editörlüğünü üstlenen Aziz Çelik'in (s.33) de belirttiği üzere, "kurumsal/örgütsel bir tarih yazımı" olarak kaleme alınmış. Böyle bir saikle hazırlanan her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da arşiv belgeleri ve o belgelere ilişkin incelemelerin kitabı karakterize ettiği ifade edilebilir. Bunun yanında, kitapta kronolojik sıraya uygun bir aktarımla yetinilmediğini, yararlanılan belgelerin çalışmanın amacına uygun bir bağlam içerisinde kullanıldığını ve kitabın bir ansiklopedi kadar sistematik işlendiğini de mutlaka belirtmek gerekir. Dahası, *DİSK Tarihi*'nin, okuyucuyu arşive boğmayan, bir diğer ifadeyle, metnin okunurluğunu olumsuz yönde etkilemeyen bir akıcılık içinde yazıldığını da hemen eklemek durumundayız.

Çelik (s.33), çalışmalarını, "... *DİSK* tarihini yorumlama çabasından daha çok bir 'envanter' çıkarma çabası" olarak tarif ederken, neden böyle bir yol izlediklerini de açıklıyor: "...Türkiye emek tarihi yazımı söz konusu olduğunda kesinlik, doğruluk ve hakikatin aktarılmasının hâlâ birincil öneme sahip bir konu olduğunu düşünüyoruz". *DİSK Tarihi* sendikal bir kuruluşun tarihini anlatmasına karşın hem genel Türkiye siyasetine hem de o dönemin sol içi tartışmalarına ilişkin aktarımların kitapta oldukça geniş bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Bir diğer deyişle, çalışma, politik ilişkilerden ve çelişmelerden kopartılmış, tarihsel bağlamı olmayan bir olgu bombardımanı olarak kurgulanmamıştır. Benzer bir değerlendirmeyi kitabın sosyal tarihçilik ya da aşağıdan tarihle mesafesi hakkında da yapabiliriz. Bu bağlamda, kitabın -Thompson'cu bir terminolojiyle- sınıf deneyimini ıskalayan bir kurumsal tarih çalışması olarak değerlendirilmesi büyük haksızlık olur. Aksine, emek tarihinin sembolü haline gelmiş pek çok olayın tanıkların gözünden okuyucuya sunulmuş olduğunu söylememiz gerekir. Özetle, öznenin kurumsal bir tarihin içinde gezindiği söylenebilir bu çalışmada. *DİSK Tarihi* gibi belge incelemelerine dayanan çalışmaların, sosyal tarihçiliği merkeze alan ya da siyasal odaklı çalışmalara kıyasla birtakım avantajları olduğundan da kısaca bahsetmek gerekir. Arşiv belgelerine dayanan çalışmalarda yazarın/ yazarların tarafgirleşmesi tehlikesi daha uzak bir ihtimaldir, zira öznel girdilerin manevra alanı kısıtlanmıştır. Bunun yanında, kurumsal tarih incelemelerinin, sosyal tarihçilikte hiç de istisnai olmayan bir soruna karşılık gelen metodolojik bireyciliğe sapmayı engelleyen bir tür pivot ayağı olduğunu da yeri gelmişken hatırlatmak gerekir.

Kanımızca *DİSK Tarihi*'nin en önemli özelliği -ki kıymeti de buradan geliyor- monografik bir çalışma olmasına karşın dönemin siyasal atmosferini özenli ve fakat sübjektif değerlendirmelerden uzak bir biçimde okuyucuya aktarabilmesidir. Ki-

tabı tamamlayan bir okurun sadece DİSK tarihi hakkında değil, dönemin siyasi tarihi hakkında da göz önünde olmayan pek çok detaydan haberdar olacağını söylemek abartılı bir çıkarım olmaz. Kitaptaki aktarımlardan hareketle, DİSK'in sıradan bir sendikal örgüt olmadığı, aksine, toplumsal muhalefetin en önemli aktörlerinden biri -belki de birincisi- olduğu, konfederasyon yönetimi tarafından çok kuvvetli bir sosyalist retorik kullanıldığı ve DİSK'in adeta siyasal bir özne gibi hareket ettiği yönünde çıkarımlarda bulunmak mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, DİSK'in içinde devindiği mücadele sarmalının üçlü yapısından da mutlaka bahsetmek gerekir. DİSK, bir yandan, bir işçi örgütü olarak işverene ve hükümete karşı mücadele ederken; diğer yandan, radikal ve taban dinamizmine dayanan bir konfederasyon olarak -tabiri caizse- müesses nizamı temsil eden ve sendikal bürokratizmle malul Türk-İş'le de karşı karşıya geliyordu. Bu ikili çatışma hattının yanına eklenen üçüncü bir çatışma dinamiği ise dönemin ruhuna uygun olarak seyreden sol-içi gerilimlerin DİSK yönetimine ve bağlı sendikalara yansması olmuştur. Kitap, bir bakıma da o çatışma sarmalının ustalıklı sistematize edilmiş bir hikayesi aslında.

Çalışmanın içerik bazlı detaylı değerlendirmesine geçmeden önce kimi eleştiriler ve önerilerimizi de ifade edelim. Kitapta, ana metnin akışının dışında kalan kurumsal açıklamalar ile özel bir konuyu irdelemek amacıyla kaleme alınmış kısa yazılara sayfa numarası verilmediği görülmektedir. Bu, hiç kuşkusuz, anlaşılır bir editoryal tercihtir. Ancak bu tercihin özellikle kitabın üzerinde çalışan ya da kitaba atıfta bulunacak okuyucular için sorun teşkil ettiğini belirtmek durumundayız. 1977 1 Mayıs'ının ele alındığı kısımda, 226-248 sayfaları arasında numara olmaması buradaki teknik soruna örnek olarak verilebilir. Ayrıca, kitabın bir başvuru kitabı olarak tasarlandığı düşünüldüğünde, bu sorunun yakınmalara yol açabilecek bir potansiyele sahip olduğu da açıktır. Bunun dışında başlık seçimi ile içerik arasındaki birtakım küçük uyumsuzluklardan da bahsedilebilir. Söz gelimi Maraş Katliamının ya da 24 Ocak Kararlarının "Üç 1 Mayıs: 1978, 1979, 1980" başlığı altında incelenmesi tam da böyle bir uyumsuzluğa tekabül ediyor. Bu soruna benzer biçimde, "DİSK ve Kadın İşçiler: Gecikmiş Bir Buluşma" adlı başlığın da altıncı bölüm içinde bir kısım olarak mı, yoksa kendi başına bağımsız bir bölüm gibi mi kurgulandığı maalesef anlaşılmıyor. Dahası, aynı başlığın metnin bütünü içinde ayrıksı durduğunu da söylememiz gerekir. Kadın işçilerin örgütlü mücadelesine dair kıymetli bilgiler, kitabın sonuna konmuş bir bölümün içinde değil de metnin içindeki ilgili yerlere eklenmiş olsaydı, kanımızca, metnin bütünlüğü açısından daha uygun olurdu.

İki temel bölümden oluşan kitap, dört bölümden oluşan ilk kitabın devamı olarak kurgulandığından *Zamanın Akışının Hızlandığı Yıllar* başlıklı beşinci bölüm aslında ikinci kitabın ilk bölümüdür. 1975-1977 yıllarını kapsayan bölüm kısa bir girizgâh ve bilgilendirme kısmının ardından 5. *Genel Kurul Çalışmaları* ile ilgili

oldukça kapsamlı aktarımlarla başlıyor. DİSK'te, eskiye nazaran, daha kurumsal ve merkezîyetçi bir sendikal yapının tesis edilme süreci de detaylı bir biçimde ve belgeler eşliğinde sunuluyor. Yürütme kurulu üyelerinin genel başkanın önereceği adaylar arasından seçilmesinin kabul edilmesi (s. 66); üye sendikaların tamamında aynı tip tüzük uygulanması gerektiğinin vurgulanması (s.100); yine üye sendikalardan kendi eğitim çalışmalarını DİSK Eğitim Dairesinin “kesin denetimi altında” yürütmelerinin istenmesi ve sadece aylık DİSK dergisi ve DİSK Ajanslarının değil, üye sendika yayınlarının da DİSK Basın-Yayın Sitesi'nde hazırlanmasının talep edilmesi (s. 103) de bahsi geçen kurumsallaşma hamleleri bağlamında değerlendirilebilir. Genel Kurul bünyesinde olmasa da ilginç bir merkezileşme/kurumsallaşma çabasından daha bahsetmek gerekir. 1975 yılının Ekim ayındaki alınan bir yürütme kurulu kararına göre, DİSK, “İşçi sınıfımızın kendiliğinden (spontane) eylemlerine destek olunmayacağı[nı]” ilan etmiştir (s.118). Bu kararın DİSK içindeki güç mücadeleleriyle, dolayısıyla konfederasyon merkezinin farklı siyasal eğilimleri dizginleme uğraşısıyla alakalı olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada vurgulanması gereken diğer bir husus ise dönemin siyasal atmosferini karakterize eden devrimci terminolojinin DİSK'in resmi yazışmalarında ve belgelerinde geçmeye başlamasıdır. Demokratik merkezîyetçiliğın bir örgütlenme ilkesi olarak benimsenmesinin yanında, kimi eğilimlerin bürokratik merkezîyetçilik, kendiliğindencilik ya da anarkosendikalizm gibi kavramlarla kodlanıp eleştirilmesi (s. 102), hiç kuşkusuz, o devrimci terminolojiyle ve sol-içi tartışmalarla yakından ilişkilidir.

5.Genel Kurul'da alınan ve 12 Eylül darbesine kadar DİSK'in yönelimlerinde belirleyici olacak 33 No.lu “Faşizme Karşı İlerici ve Demokratik Güçlerle Yapılacak İşbirliği” başlıklı karar (s.62) siyasal sendikacılık anlayışına çok iyi bir örnek olmasının yanında, diğer kitle örgütleriyle yapılan kurumsal işbirliğine atıfta bulunması (s.92) itibarıyla da kayda değerdir. Böyle bir yönelimin Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) DİSK yönetiminde etkili olduğu bir dönemde ortaya çıkması da elbette tesadüf değildir. Ancak buradan hareketle DİSK yöneticilerinin TKP'lilerden oluştuğu gibi bir yanlış anlamaya da mahal verilmemesi gerekir. Nitekim o dönem için son derece heterojen ve bir o kadar da ilginç bir yönetim yapısıyla karşılaşılıyor okuyucu: TKP'li Mehmet Karaca, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) bağlantılı Mehmet Kılınç ve 1990'lı yıllarda Halkın Emek Partisi (HEP) milletvekili olacak Fehmi İşıklar'ın aynı yürütmede görev yaptıklarını öğreniyoruz (s.76, 78-79)

5. Genel Kurul sonrasında yeniden çıkması kararlaştırılan DİSK dergisinin başyazısında sınıf ve kitle sendikacılığı vurgusunun olması (s.103) sendikal stratejinin devrimci terminolojiyle uyumlulaştırılması olarak okunabilir ki, bu vurgunun 6. ve 7. Genel Kurullarda da bu şekilde kabul gördüğünü belirtmek gerekir. Öyle ki 7. Genel Kurulda sendikaların hem sınıf hem de kitle örgütü oldukları, sınıf örgütü olduklarının unutulması durumunda sağ sapma (ekonomizm ve reformizm), kitle örgütü çizgisinden geri düşülmesi halinde ise sol sapma (anarkosendika-

lizm) tehditlerine, adeta Marksist-Leninist bir siyasi partiymişçesine, dikkat çekildiğini ifade edelim (s. 558). Benzer minvalde dikkat çekici bir diğer gelişme ise DİSK'in hemen her açıklamasında rastlanabilecek sosyalizm vurgusudur. Bunun yanında, dönemin sol içi tartışmalarının aynı keskinlikte DİSK bünyesine taşınması ile DİSK yönetiminin o tartışmalara açıktan taraf olması da önemli gelişmeler arasında sayılabilir. Nitekim “Maocu Bozkurtlar”, “goşist” ve “sol sapma” (s. 108) gibi -daha çok dönemin TKP'si tarafından kullanılan- kavramlarla bezenmiş çok sayıda kurumsal belgeye rastlamak mümkündür.

5. Genel Kurulun hemen ardından İstanbul, İzmir ve Bursa'da düzenlenen *demokrasi* mitingleri DİSK'in Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerine cepheden karşı çıktığını gösteren kitlesel eylemler olarak mutlaka not edilmelidir. İstanbul'daki miting kitleselliğinin yanında sol içi gerginliklere sahne olmasıyla da hatırlanmaktadır. Bursa'daki ise konfederasyon yönetimine de sirayet eden sol içi tartışmaların yanı sıra Türk Metal Sendikası ile aynı işkolunda örgütlü DİSK'e bağlı sendikalar arasındaki rekabet dinamiklerinin tarihsel arka planına dair kıymetli anekdotlar sunmasıyla öne çıkmaktadır (s.123-124).

Beşinci bölümde tartışılan diğer bir önemli konu ise 1925'ten sonra -üstelik Taksim Meydanında- kutlanan ilk kitlesel 1 Mayıs olan (s. 125) 1976 1 Mayıs'ıyla ilgili gelişmelerdir. DİSK Yürütme Kurulu 1 Mayıs hazırlıkları kapsamında üye sendikalara gönderdiği bir talimatnameyle; 1 Mayıs'ın genel tatil günü ilan edilmesi ve tüm dünyada olduğu gibi -kendi adıyla- İşçi Bayramı olarak kutlanması, işçilerin 1 Mayıs'ta tam gün, 30 Nisan'da ise saat 12.00'dan sonra ücretli izinli sayılması, bahsi geçen süre zarfında ne nedenle olursa olsun işçi çalıştırmayacağını hüküm altına alınması ve de işçilere bayram ödeneği verilmesi (s. 128-130) gibi talepleri olduğunu ve bu talepleri bağtladıkları toplu iş sözleşmelerine yazdırmalarını özellikle ister. Yeri gelmişken ifade edelim: Çalışmanın bu kısmında hemen her 1 Mayıs mitinginde duyduğumuz meşhur 1 Mayıs marşının söz ve müziğinin Sarper Özhan'a, üzerinde “1 Mayıs” yazılı dünyayı kaldıran iri ve güçlü işçi elleri görselinin ise Orhan Taylan'a ait olduğunu da öğreniyoruz. Son olarak DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in 1 Mayıs konuşmasında, sosyalizm ve örtülü Marksizm² vurgularının yanında Mustafa Kemal, Cumhuriyet ve bağımsızlık vurguları da yaptığını; konuşmanın doğrudan ve ağır bir MC eleştirisi içerdiğini ve o dönemde adeta bir devlet düsturuna dönüşmüş *bahar bayramı* retorüğini yerden yere vurduğunu (s. 136-140) belirterek bir sonraki konuya geçelim.

Kitapta çok detaylı bir makale ile işlenen *Genel Yas Eylemi*, o sıralar gündemde olan Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) yasasını engellemek ve MC hükümetini düşürmek gibi açıktan ilan edilen son derece iddialı siyasal amaçlarla yapılmıştır. Kitapta, yazarların deyimiyle, “Türkiye sendikal hareketinin en büyük doğrudan siyasal eylemi” (s. 142) ve “siyasi hedefi açısından emek tarihinde benzeri olmayan

2. Türkler konuşmasında “Marksizm” sözcüğünü telaffuz etmez. Bunun yerine “işçi sınıfının bilimi” ifadesini kullanır (s. 138-139)

bir eylem”(s.190) olan DGM direnişinin çok yönlü bir analizi sunulduğunu söyleyebiliriz. DİSK’in eylem öncesindeki-”işçilerin serbest bırakılması” gibi- kimi kararlarına (s.191), eylemci işçi ve sendika yöneticilerinin ödediği bedellere ve elbette eylemin kazanımına- yani DGM yasasının çıkartılmamasına- makalede detaylı bir şekilde yer verilmiş. Bu süreçte Türk-İş’le DİSK arasındaki -Mao atıflı mizahi bir anlatımla aktarılan- karşı karşıya gelişler (s. 155) ile eylemin sol içi -özellikle TKP ile Türkiye İşçi Partisi (TİP) arasındaki- tartışmalara yansımaları (s. 188-189) makalenin ayrıntı niteliğindeki ve fakat ilgiyle okunan konuları arasında.

Türkiye işçi sınıfı tarihinin en kanlı olaylarından biri olan 1977 1 Mayıs’ı ise çalışmada hemen her detay düşünülerek ele alınmış. Dönemin sosyalist kamuoyunda “Üçlü Blok” (Halkın Yolu, Halkın Kurtuluşu ve Halkın Birliği) adıyla anılan siyasi çevreler ile DİSK yönetimi arasındaki gerginlikler miting öncesindeki tartışma noktalarıyla birlikte aktarılmış (s.200-201). Bunun yanında, okuyucu olayın ardından yapılan açıklamaları da tüm detaylarıyla birlikte bulabilir çalışmada (s. 252-254). Benzer biçimde, olayla ilgili o gün orada olanların tanıklıklarına da son derece geniş ve önem atfedilerek yer verildiğini de mutlaka ifade etmek gerekir (s. 211-216). Sol içi gerginlik ve arbedelere değinilmiş olmasına karşın 2010’lu yılların başlarında gündeme gelen “katliamdan sosyalistleri sorumlu tutma” çarpıtmasına karşı kısa bir yazı da var bu kısımda. Ergün İşeri’nin kaleme aldığı yazıyı bu konuyla ilgilenen herkese tavsiye ediyoruz (s. 236-242). Tam da yeri gelmişken, katliamın yabancı istihbarat birimleriyle de bağlantılı olabilecek bir kontrgerilla eylemi olduğuna dair çok sayıda kanıt, tanık görüşleriyle beraber son derece sistematik biçimde sunuluyor çalışmada. Tarlabası civarındaki ilk arbedenin başlamasının akabinde, Sular İdaresinin çatısından aşağıya doğru ateş açan -hatta bomba atan- kişilerin, jandarma komandolar tarafından göz altına alınmalarına karşın, aynı gün içinde serbest bırakılmaları (s. 217-218); o zamanki adıyla Intercontinental Otel’e polis ve MİT mensupları ile bazı ABD vatandaşlarının 1 Mayıs tarihinden önce yerleşmiş olmaları (s. 218-220); katliamla ilgili detaylı araştırma yapan savcının birkaç ay sonra görevden alınması (s. 255) yukarıda bahsi geçen ve öne çıkan kanıtlar arasındadır. Çalışmanın bu kısmında yer alan ve tarihsel bir sağlama yaparak ölenlerin gerçek sayısının en az kırk bir olduğunu gösteren Fahrettin Erdoğan’ın yazısı da gerçekten ilgi çekici (s. 226-230).

Grevler ve Direnişler başlıklı takip eden kısımda 1975-1977 yılları arasındaki grev ve direnişlere yer verildiği görülmektedir. 1975 yılındaki Tarih ve Seydişehir direnişlerinin, yine aynı yıl başlayan ve fakat ertesi yılda da devam eden ELKA Grevinin ve de 1977 tarihinde Metal-İş ile MESS arasındaki çatışmaların ardından gidilen Büyük Grev’in (s. 266-267) bu kısımda çok detaylı biçimde işlendiğini söyleyebiliriz. Hemen belirtelim: DİSK ile Ağaç Sanayii İşçileri Sendikası (ASİS) arasındaki anlaşmazlıkların ELKA Grevi özelinde tartışıldığı Can Şafak’ın yazısı (s. 263-265) bu kısmın en dikkat çekici yazıları arasında. ASİS Genel Başkanı Cenani Bıçakçı’nın Türkiye sendikacılık tarihine mâl olmuş taban demokrasisi anlayı-

şının da anlatıldığı bu yazının özellikle emek tarihçileri tarafından ilgiyle okunacağını kestirmek güç değil. Bu kısmın ardından heyecanı yüksek eylemlerin aktarılmasına kısa bir ara veriliyor ve 1975-1977 yılları arasında konfederasyonun örgütsel yapısındaki değişikliklerin konu edinildiği başka bir konuya geçiliyor. 1975-1977 yılları arasında birkaç bağımsız sendikaların DİSK'e üye olmasının yanında, Türk-İş'ten ayrılan bazı sendikaların da DİSK'e katılımıyla birlikte konfederasyona bağlı sendikalara üye işçi sayısı 120 binden 300 bine çıkmıştır (s. 275). Böylesi olağanüstü bir büyüme yapısal-kurumsal birtakım değişikliklere de yol açmış; yeni sendikaların katılımıyla birlikte, kuruluşundan bu yana DİSK'te lokomotif işlevi gören Maden-İş DİSK'in en büyük sendikası olma özelliğini yitirmiştir. Genel-İş'in DİSK'e üye olması bu anlamda bir dönüm noktası olmuş, temsil ağırlıklarına bağlı olarak Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün DİSK genel başkanlığını Kemal Türkler'den devralmasının yolu açılmıştır. Yeni katılımların bir diğer etkisi ise aynı işkolunda örgütlü birden fazla sendikaların bir anda konfederasyon bünyesinde belirmiş olmasıdır. DİSK yönetimi bu duruma müdahale etmiş ve aynı işkolundaki sendikaların birleşmelerini zorunlu kılmıştır (s. 275-300). Bütün bu gelişmelerin oldukça detaylı bir şekilde sunulduğunu; dahası, aynı kısımda, Çetin Uygur'u ve genel başkanı olduğu Yeraltı Maden İş sendikasının benimsediği konsey-komite tipi örgütlenme modelini merak edenler için Can Şafak imzalı bir yazı olduğunu da belirtelim (s. 301-302).

1975-1977 yılları arasında konfederasyonun siyasi öznelerle ilişkilerini konu alan "DİSK ve Siyaset" başlıklı kısımda, DİSK'in 1975 ara seçimleri ile 1977 Genel Seçimlerinde açıktan CHP'yi desteklemesinin yanında, sosyalist sol ile olan ilişkiler ve sol içi gerilimler de konu edinilmiş. Okuyucu, bu kısımda, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), TİP ve Sosyalist Devrim Partisi (SDP)³ gibi yasal zeminde siyaset yapan sosyalist partilerin DİSK yönetiminden -tabiri caizse- dışlanmasına ve bu partiler ile DİSK yönetiminde etkili olan TKP arasındaki tartışma noktalarının bir kısmına dair fikir sahibi olabilir (s.312-314). Bir sonraki kısımda ise, DİSK'in sendikacılık faaliyetlerinin dışındaki iki girişiminden bahsedilmiş: 5. Genel Kurul'un ardından bir süre tartışılan günlük gazete çıkarma düşüncesi bir süre sonra revize edilir ve DİSK halihazırda yayımlanan bir gazete olan *Politika* adlı gazete satın alır. Bir diğer girişim ise başta DİSK'li işçiler olmak üzere emekçiler için ucuz ve kullanışlı toplu konut inşa etme düşüncesi olan DİSK-Kent girişimidir. Biz burada, kitapta da belirtildiği gibi, her iki girişimin de "başarısız" olduğunu vurgulamakla yetinelim (s. 321-328).

Beşinci bölümde son olarak "DİSK'te Kriz" başlığıyla işlenen, Kemal Türkler'in konfederasyon yönetimi içinde ayrışma yaratan Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çağrısına yer verilmiş (s. 329). Türkler DİSK yürütmesinde alınan bir karara dayanarak böyle bir çağrıda bulunduğunu söylemiş olsa da UDC ifadesi, dönemi

3 Mehmet Ali Aybar'ın TİP'ten kopuşunun ardından kurduğu, genel başkanı olduğu ve 1975-1980 yılları arasında faaliyet gösteren siyasi parti.

TKP'sinin programında da olduğundan DİSK yönetimi içinde gerilime yol açmış (s. 336), bu da kitapta "kriz" olarak tanımlanmıştır. Merkezinde yine DİSK-TKP ilişkilerinin olduğu ve "uzmanlar krizi" olarak adlandırılan bir diğer gerilim ise konfederasyon bünyesinde istihdam edilen bazı TKP'li uzmanların TKP'li olmayan ve Türkler'e karşı bir pozisyonda oldukları anlaşılan yönetim kurulu üyeleri tarafından işten çıkarılmalarının üzerine patlak vermiştir. DİSK'e bağlı en önemli sendikalardan olan Maden-İş yöneticileri ve TKP'yle bağlantılı gençlik örgütü olan İlerici Gençlik Derneği (İGD) krize doğrudan müdahil olmuşlar ve gerilim karşılıklı ihraç ve görevden alma hamleleriyle (s. 337-341) devam etmiştir. Bu ilginç çatışmayı okuyucunun merakla okuyacağını söylememiz gerekir. DİSK'in cephe çağrılarında Türk-İş'i de kapsama çabalarının (s. 330) da yine bu kısımda ele alındığını belirtmek suretiyle beşinci bölümü tamamlayalım.

Zor Yıllar başlığının altında toplanmış altıncı bölüm Ecevit Hükümetinin TÜSİAD ve TESK'le yaşadığı sorunlar hakkındaki kısa bir bilgilendirmeye başlıyor (s. 350-352). Bu bilgilendirmenin hemen ardından ise DİSK tarihinde önemli bir yönetim değişikliğine işaret eden 6. Genel Kurul ele alınmış. DİSK içindeki sorunlar ve çatışmalar nedeniyle erken toplanan ve fakat olağan bir genel kurul olan (s. 353) 6. Genel Kurul'da, cephe ve DİSK-Kent tartışmalarının oldukça geniş yer tuttuğunu anlıyoruz (s. 357). 6. Genel Kurul, aynı zamanda, sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışının anatüzüğe girmesi nedeniyle de öne çıkıyor (s. 364). Genel Kurul sürecindeki en önemli gelişmelerden biri, belki de birincisi, kuşkusuz Abdullah Baştürk'ün, Genel-İş'in delegasyon avantajıyla DİSK'in yeni genel başkanı seçilmesidir (s. 367). Genel başkanlığın Türkler'den Baştürk'e geçmesi, yeni lokomotif sendikandan da, Maden-İş yerine Genel-İş olmasını beraberinde getirmiştir. Bu, DİSK tarihinde çok önemli bir değişikliğe tekabül etmiş olmakla birlikte, konfederasyonun benimsediği sendikacılık anlayışında, dolayısıyla ilkelerde ciddi bir farklılaşmanın ortaya çıkmadığını görüyoruz. Baştürk'ün de Türkler gibi, konuşmalarında sık sık sosyalizm vurgusu yaptığını söylemek mümkün (s. 371). Ayrıca, bu kısımda, Baştürk'ün eski yönetimle aralarındaki gerilimlere rağmen, DİSK tarihini bir bütün olarak sahiplendiğine dair çok kıymetli anekdotlar bulabileceğiniz Faruk Pekin imzalı bir yazı (s. 372-376) da yer alıyor.

6. Genel Kurul Sonrası İlk Çalışmalar kapsamında incelenen en ilgi çekici konular arasında *Toplumsal Anlaşma*'yı gösterebiliriz. Türk-İş ile Ecevit Hükümeti arasında imzalanan bir mutabakat olan Toplumsal Anlaşma'ya DİSK'in muhalefeti çalışmada detaylı bir şekilde işlenmiştir. DİSK, söz konusu anlaşmayı "uzlaşmacılık" olarak nitelmiş, "sömürünün olduğu yerde çalışma barışı olmaz" ya da "üretim araçlarının bir avuç azınlığın elinde olduğu koşullarda çalışma barışını önermek kapitalistlerin çıkarına hizmet etmektir" (s. 391) gibi tezlerle mutabakata karşı çıkmıştır. Bunun yanında, kitapta, Ecevit'in Toplumsal Anlaşma'dan ne

gibi beklentilerinin olduğuna dair çıkarım yapmaya uygun bir zeminde sunulmuştur. Mutabakatta geçen “...yöneticinin yönetimdeki etkinliğini engelleyici nitelikteki maddeler toplu sözleşmelere konmayacaktır” ifadenin (s. 394), Türk-İş aracılığıyla sendikacılık faaliyetlerine bir tür üst sınır çizmek, dolayısıyla DİSK’i sınırlamak gibi bir amaç taşıdığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

DİSK’te *Örgütsel Gelişmeler* adlı kısımda ise 1978-1980 yılları arasında DİSK’e katılan sendikalarla ilgili bilgilere ve aynı işkolundaki sendikaların birleştirilme çabalarına yer verilmiştir. Bu kısımdaki en dikkat çekici gelişmenin ise yine DİSK içindeki siyasal rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkan ihraç uygulamaları olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu süreçte, Devrimci Yol çevresiyle yakın ilişkileri olan Yeraltı Maden İş sendikası ile Maden-İş de dahil olmak üzere yönetiminde TKP’lilerin belirleyici olduğu düşünülen üç sendika ve yöneticileri hakkında DİSK yönetimi tarafından kesin ve geçici ihraç yaptırımları uygulanmıştır (s. 411-418). DİSK içi çatışmalar hakkında oldukça değerli bir bilgi aktarımı içeren bu kısmın büyük bir merakla okunduğunu söyleyebiliriz.

Grevler, Direnişler ve Eylemler adlı kısımda ise 1978-1980 yılları arasında DİSK’in öncülük ettiği kimi eylemler hakkında ayrıntılı değerlendirmelere rastlıyoruz. Bunların arasında yer alan ve 16 Mart 1978’deki Beyazıt Katliamı’na tepki olarak örgütlenen *Faşizme İhtar Eylemi* çalışmada çok ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. DİSK’in dışında, başka demokratik kitle örgütlerinin de katıldığı (s. 430) ve yurt genelinde bir çok yerde hayatı iki saatliğine durduran bu eylem (s. 434) esas olarak “faşist ve gerici güçleri” (s. 429) hedef almış olsa da, süreç, DİSK tabanının desteklediği, dahası o güne kadar konfederasyon yönetiminin de -en azından- iyi ilişkiler kurduğu CHP’yle de karşı karşıya gelişle sonuçlanması bakımından da önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim eylemin hemen ardından Ecevit sert bir açıklama yaparak eylemi “yasadışı” ve “hükümet karşıtı” bir hareket olarak nitelmiştir⁴ (s. 435); buna karşı Baştürk de, “...Biz sağa da sola da karşıyız diyerek, faşizmi önlemek mümkün değildir” yanıtıyla hükümetin ve Başbakan Ecevit’in faşizmle yeterince mücadele etmediğini ifade eden bir açıklama yapmıştır (s. 437) Bu arada CHP yönelimli aydın çevrelerinin eyleme yönelik eleştirilerini merak edenlere “Basında 20 Mart Direnişi” adlı kısa yazıyı (s. 440) okumalarını tavsiye ediyoruz. Bu yazıda geçen “sıkıyönetime davetiye çıkaran kesimlerin bu eylemlerden memnun oldukları” ve “DİSK ile CHP’nin arasını açmada başarılı olunduğu” gibi değerlendirmeler güncel siyaseti takip eden okuyucu için tanıdık gelebilir. Yeri gelmişken 20 Mart tarihli eylemin bir eylemlilik sürecinin parçası olduğunu, bu süreçte güç birliği arayışlarının devam ettiğini, Türk-İş’e de bu kapsamda ortak mücadele çağrısı yapıldığını belirtmemiz gerekir (s. 443-447)

1978, 1979 ve 1980 1 Mayıs’larının ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı bir biçimde

4 Çalışmada herhangi bir değini olmasa da Ecevit’in açıklamasında, Şili’deki Pinochet darbesine üzeri örtük göndermeler yaptığını, dolayısıyla DİSK’in tavrını da dönemin Şili solunun radikal tavrına benzettiğini söylemek yanlış olmaz.

işlendiğini not etmeliyiz. 1978 1 Mayıs'ı 20. yy'de Taksim'de kitlesel olarak kutlanan son 1 Mayıs olarak tarihe geçerken, 1979 ve 1980 1 Mayıs'larının baskı altında kutlanmaya çalışıldığını (s. 449, 465, 471) ve bu süreçte DİSK yöneticileri de dahil olmak üzere pek çok sendikacının gözaltı ve tutuklamalarla sindirilmeye çalışıldığı kitapta detaylarıyla tartışılmış. Bu kısımda öne çıkan bazı konular ise; DİSK yönetimi ile İGD ve Maden-İş arasındaki 1 Mayıs sürecinde de devam eden gerilimler (s. 463); 1979 ve 1980 1 Mayıs'larının sıkıyönetim idarelerince yasaklanmaları sırasında Ecevit'in iktidarda olması (s. 471), dolayısıyla DİSK-CHP ilişkilerindeki bozulmanın geri çevrilmesi zor bir noktaya varması ve 1980 1 Mayıs'ının Mersin'de -tüm yasaklamalara ve baskılara rağmen- kitlesel bir biçimde kutlanma başarısıdır (s. 478-480).

Maraş Katliamının ele alındığı kısımda, olayın, DİSK Dergisinde "soykırım" (s. 482) olarak nitelendiğini öğreniyoruz. Maraş Katliamının ardından ise 1978-1980 yılları arasındaki grev ve direnişlerin ele alındığını görüyoruz. Çalışmada, söz konusu dönemdeki kitlesel grev ve direnişlerin sayısında sıçrama olduğu gayet sistematik biçimde ve sarıh bir tablo aracılığıyla ifade edilmiştir (s. 487-488). Bu kısımda dikkat çeken gelişmeler ise politik yarılmaların karakterize ettiği bir sendikacılık anlayışının öne çıktığı Tariş ve Antbirlik direnişleri (s. 500-507) ile -özellikle Tariş direnişinde öne çıkan- DİSK'e üye olmayan sendikalarla ortaklaşma eğiliminin bir ifadesi olan *ortak davranış komiteleridir* (s. 498). DİSK tarihinde önemli bir yeri olan Ören Toplantılarından ikincisi de yine aynı kısımda ele alınmıştır. Bu toplantıda neo-liberal dönüşümün işaret fişeği olan 24 Ocak Kararları, sosyalizm vurgulu bir açıklamayla tahlil edilmiştir (s. 509). Çalışmanın bu kısmında, çoğu okuyucu için sürpriz sayılabilecek bir anarkosendikalizm tartışmasının olduğunu (s. 510) da belirtmiş olalım.

DİSK ve Siyaset ise, büyük oranda, bozulmaya başlayan DİSK-CHP ilişkilerinin konu edinildiği bir kısım olarak öne çıkıyor. 1978 yılının Haziran ayında, Ecevit'le görüşmesinde ".ücretlerin sınırlandırılması, denetlenmesi ya da dondurulmasına yönelik her türlü [girişime] sonuna kadar karşı koyacağını [ve]... kapitalizmin ömrünü uzatmaya yönelik işletmelerin yönetimine katılma formüllerine her zaman karşı duracağını belirt[en]" (s. 523) Baştürk'ün bu sözleri biraz yukarıda ifade ettiğimiz bozulmaya bir örnek olarak gösterilebilir. Dahası, DİSK-CHP ilişkilerindeki kötüye gidişin Türk-İş ile CHP arasındaki yakınlaşmayla da alakalı olduğuna dair çıkarım yapmak mümkün gözükmemektedir. Nitekim Baştürk'ün aynı görüşmede sarf ettiği "...SSK, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve işçilerle ilgili kurullarda hala Türk-İş'in tek basına işçileri temsil etmesinin anti-demokratik bir uygulama olduğu ve bu uygulamanın işçi sınıfına bir yarar sağlamadığı" (s. 523) yönündeki ifadeleri bu durumu adeta doğrular niteliktedir. Tam da bu noktada, Ecevit-Baştürk görüşmesinden sadece bir ay kadar sonra, Türk-İş ile Hükümet arasında Toplumsal Anlaşma metninin imzalandığını eklemeliyiz. Bu kısımda ele

alınan dikkat çekici olan diğer gelişmeler ise DİSK'in Aralık 1979'deki askeri muhtıraya cepheden karşı çıkışı (s. 535-536), Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesini eleştirirken, okun sivri ucunun "[e]mperyalizmin... halkları birbirine kırdırıcı, savaş kışkırtıcısı politikası[na]" yöneltilmesi (s. 537) ve Kürt meselesinin sendikal/siyasal gündeme alındığına bir işaret olarak yorumlanacak "anti-şoveneist tutum[un]" (s. 538) açıklamalarda yer almaya başlaması olarak sıralanabilir.

7.Genel Kurul'dan 12 Eylül Darbesine adlı kısmın konusunu ise, anlaşılacağı üzere, 25 Haziran-2 Temmuz 1980 tarihleri arasında yapılan 7. Genel Kurul sürecindeki gelişmeler oluşturuyor. DİSK'in de üye olduğu Dünya Sendikalar Federasyonu (DSF) temsilcisinin öngörüsü yüksek neo-liberalizm değinişi (s. 548), Baştürk'ün konuşmasındaki NATO karşıtlığı (s. 551); bunların yanında, Baştürk'ün CHP tabanı ile CHP yönetimini ayırmaya gayret ederken gösterdiği özen (s. 555) 7. Genel Kurulun öne çıkan gelişmeleri arasında gösterilebilir. Bu kısmı, o dönemin politik atmosferi ve DİSK'in siyasal çizgisi hakkında çok kıymetli veriler sunan *Yönlendirici Belge ve Temel Kararlar* taslağındaki "çağımız kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır" ve "işçi sınıfının dünya görüşü bilimsel sosyalizmdir" (s. 557) gibi tespitleri hatırlatarak tamamlayalım.

DİSK'in eski genel başkanlarından Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler'in 22 Temmuz 1980 tarihinde katledilmesi, olayın arka planı ve olayı takip eden hukuki süreçle birlikte çok ince bir işçilikle işlenmiş. DİSK, açıklamalarımda bir siyasi öznenin adını geçirmemiş olsa da "faşist hareket" veya "faşist güçler" gibi vurgular (s. 571-573) aracılığıyla göndermeler yapmaktan da geri durmamıştır. 23 Temmuz'da, yani Türkler öldürüldükten bir gün sonra, DİSK'e bağlı sendikaların tamamının, bunun yanında Türk-İş'e bağlı sendikaların bazılarının ve kayda değer sayıda bağımsız sendikaların desteklediği protesto eylemleri hakkında çok detaylı bir inceleme var çalışmada (s. 573). Türkler'in naaşını taşıyan DİSK görevlilerin *kırmızı gömlek* giymeleri gibi detaylar (s.574), ihtiva edilen siyasal anlam düşünüldüğünde, kesinlikle metni zenginleştiren unsurlar arasında düşünülmeli. Bu kısımda, Ecevit'in DİSK'e taziye ziyaretinde bulunmasında dair de oldukça ayrıntılı bir aktarım yer alıyor. Ecevit'in tavrının, cinayeti net ifadelerle kınamış olmasına karşın, "provokasyona gelmeme" telkininde somutlandığı söylenebilir (s. 577-578). Yeri gelmişken, Baştürk'ün -Türkler'le aralarındaki- gerilimlere rağmen müthiş sahiplenici bir konuşma yaptığına da mutlaka değinmek gerekir (s. 579). Bu kısmı da 12 Eylül sonrasında hazırlanan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) iddianamesinde adı geçen bazı isimlerin halâ aktif siyasetin içinde olduklarını (s. 582-583) ve Kemal Türkler öldürüldükten sadece bir hafta sonra Bakırköy Cumhuriyet Savcılığı tarafından DİSK'in kapatılması için talepname hazırlandığını (s. 585) ifade ederek bitirelim.

Kitapta, Diskografi kısmına geçilmeden önce ele alınan son konu ise DİSK ve

Kadın İşçiler başlığı altında incelenmiş (s. 589). Bu bölümde, 5. Genel Kurul'un kadın işçilerin haklarına ilişkin kararlar alınan ilk DİSK toplantısı olduğunu öğreniyoruz (s. 592). Söz konusu kararlar arasında kadınların eşitlik mücadelelerini içeren ileri talepler olduğu gibi, kadınların çocuk bakımı gibi ev içi faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmeleri için çalışma sürelerinin kısaltılması gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten talepler de yer almıştır (s. 593). TKP'ye yakınlığıyla bilinen İlerici Kadınlar Derneği (İKD) ile DİSK arasındaki ilişkilerin 1975-1977 yılları arasında DİSK'in kadın politikasını belirlediğine ilişkin tespitler (s. 594, 599-602) ile ilk defa 7. Genel Kurul'da karar taslağında yer alan kürtaj talebi (s. 599) çalışmanın bu kısmındaki dikkat çeken aktarımlar arasındadır. DİSK bünyesindeki kadın çalışmalarının anlatıldığı kısımların (s. 604-617) ise bu bölümün omurgasını oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Okuyucunun, bu bölümde, Kimya-İş sendikasında örgütlü ilaç işçisi kadınlara, özellikle de profesyonel bir sendikacı olan Belkıs Kaya'ya dair çok detay bulabileceğini ifade edelim (s. 604-606). Okuyucu, ayrıca, Bank-Sen ile Garanti Bankası arasındaki toplu pazarlık sürecinde kadın işçilerin kreş talebinin nasıl yönetime katılma talebine dönüştüğünü grevci işçilerin ağzından dinleme imkanına da sahip olacak (s. 608-609). Bunun dışında, İKD'nin etkisiyle Maden-İş sendikası tarafından yürütülen kadın mücadelesi ile o mücadelenin akabinde elde edilen kazanımlar (s. 609-611) ya da tekstil işkolunda illegal bir örgüt gibi mücadele etmek zorunda kalan kadın sendikacılarının insanüstü gayretlerine ilişkin etkileyici anılar da yine bu bölümde okuyucunun dikkatine sunulmuş (s. 612-613).

Kitabın sondan ikinci kısmını oluşturan ve çok titiz bir çalışmanın ürünü olan yaklaşık yüz elli sayfalık *Diskografi* bölümü Deniz Beyazbulut, Zeynep Kandaz ve Ergün İşeri tarafından hazırlanmış. Bu kısımdaki en özgün içerik, pek de alışık olmadığımız biçimde, 1975-1980 yıllarında DİSK'te çalışan emekçilerle ilgili bilgiler içeren bir çizelgenin varlığı (s. 627-629). 1967-1980 yılları arasında DİSK'e üye olmuş tüm sendikalara ilişkin detaylı bir monografik araştırmayı (s. 631-719) da içeren *Diskografi*, çalışmanın kıymetli bir bileşeni olarak dikkat çekiyor. Kitabın son kısmında ise, 1975-1980 döneminde DİSK'in merkezinde olduğu işçi eylem ve faaliyetlerinin son derece sistematik bir derlemesinin sunulduğu *DİSK Güncesi* (s. 757-813) ile aynı dönemdeki Onur Kurulu ve Genel Kurul kararları (s. 819-873) yer alıyor. *DİSK Güncesi*'nin, yukarıda adı geçen isimlere Meliha Kaplan'ın da eklenmesiyle, dört kişi tarafından hazırlandığını; kurul kararlarının ise arşiv çalışması yapacak araştırmacılar için altın tepside sunulmuş belge niteliğinde olduğunu belirtmek suretiyle içerik değerlendirmemizi burada noktalayalım.

Kendisi de olağanüstü bir emeğin ürünü olan *DİSK Tarihinin ikinci cildi* Türkiye emek tarihi üzerine bir yazıya sığmayacak kadar çok şey söylüyor ve kitabın editörü Aziz Çelik'in (s. 32) de yazdığı gibi "DİSK tarihini öğrenmek isteyen emekçiler[i], sendikacılar[i] ve toplumsal tarih meraklıları[nı]" bekliyor.